

Kristina Malmberg: *Knyppling – ett hantverk med spets. Om kvinnor och knyppling i estlandssvensk tradition*. Warne förlag, Partille 2002. 256 s., ill. English summary. ISBN 91-86425-32-3.

I maj förra året disputerade Kristina Malmberg vid Hushållsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Avhandlingen handlar om knyppling och är en av få vetenskapliga texter rörande textil som har getts ut på mycket länge. Därför är det med stort intresse jag tar del av hennes presentation av en mångårig forskning, som enligt inledningen en gång började i mitt eget ämne, etnologi. Malmbergs väg till ämnet knyppling är den tekniska, intresset för att praktiskt kunna knyppa och en vilja att utröna olika sorters redskap och därmed sammanhängande sätt att knyppa. Detta har lett vidare i en vilja att veta mer om knypplingens historik. Hennes intresse är stort, närmast passionerat att döma av den digra litteraturförteckningen av snart sagt allt som har getts ut i skrift om knyppling. En av avhandlingens stora förtjänster är just denna litteraturförteckning, som är mycket användbar för den som vill fördjupa sig ytterligare.

Malmberg anger att hennes arbete ”beskriver och förklarar betydelsen av en bestämd textiltradition – de knyplade spetsarna i ett estlandssvenskt ösamhälle mot en allmän historisk bakgrund” där utgångspunkten är ”hushållet och familjen med flera generationer, där det mesta producerades på den egna gården” (s. 23). Ett syfte ”är att studera knypplingen inom ramen för hushållets aktiviteter och visa hur spetsarna ingick i ett ceremoniellt mönster inom dräkttraditionen” (s. 23). I kapitel fyra presenteras mer ingående syften och frågeställningar. Dessa kommenteras eller diskuteras inte vidare, men man kan se att frågorna syftar till att ge deskriptiva svar snarare än analytiska. Härefter följer en presentation av material och metod samt en forskningshistorik.

Del två i avhandlingen sätter in knyppling i ett europeiskt perspektiv; där ligger styrkan i den tekniska beskrivningen av olika knypplingstraditioner. Med hjälp av teckningar illustreras tydligt och väl olika sätt att lösa arbetet tekniskt, där även redskapen har en framträdande roll. Detta är f.ö. den mest övertygande delen av avhandlingen, där Malmberg visar var hennes styrka egentligen ligger. Här tydliggörs t.ex. det speciella med frihandsknypplingen, det sätt varpå man knypplar i estländsk tradition, till skillnad från den bundna knypp-

lingen. Härefter följer en beskrivning av strukturen kring hur knypplingen har sett ut i Europa; hur kunskapen lärdes ut, hur arbetet strukturerades samt hur spets-handeln gick till.

Först i del tre, på s.149, får vi ta del av den estlandssvenska knypplingstraditionen. Öarna Runö och Rågö presenteras, den förstnämnda i hög grad vilande på Ernst Kleins etnografiska beskrivningar från 1924. Öarnas respektive spetsstraditioner beskrivs och kopplas till den folkliga dräkt som användes och som var en viktig del av öbornas identitet långt in på 1900-talet.

Den sista delen av avhandlingen ägnas åt en diskussion av knypplingen som ett ”Textilt uttryck i europeiskt perspektiv”.

Som läsare blir man något förvirrad av framställningen. Nog för att det finns tydligt formulerade syften och frågeställningar, men samtidigt är arbetet konstruerat efter ett annat, dolt syfte: att presentera en svensk encyklopedi över knyppling, ett slags standardverk i ämnet. Jag är inte säker på att avhandlingsformen är den rätta för en sådan ambition. I detta fallet gör det att texten spretar åt olika håll, istället för att visa en tydlig linje som läsaren kan följa. Ambitionen gör att det råder brist på stringens i framställningen, inget får glömmas bort eller lämnas åt sidan, vilket gör att inget heller behandlas på ett djupare plan; något Malmberg borde ha kunnat få hjälp att rätta till av sin handledare och andra som läst texten.

Den bristande stringensen märks inte minst i språket, där definitionerna är mycket otydliga och begreppen skiftar. Det börjar i titeln där knyppling kallas ett hantverk, vilket var fallet enligt avhandlingen i vissa knypplingsdistrikt men långt ifrån i alla. När Malmberg presenterar några olika kända förläggare i Europa, talar hon på samma sida om både förlagssystem och förläggarsystem (s. 132). Just detta ekonomiska system behandlades för övrigt nyligen i en avhandling i historia av Per Göran Johansson (2001) med titeln *Gods, kvinnor och stickning: Tidig industriell verksamhet i Höks härad i södra Halland ca 1750–1870*. Här diskuterar han förlagssystemet utifrån förutsättningen att det var en tidig industriell verksamhet som han benämner protoindustri. Malmberg hade kunnat hämta mycket från Johanssons text.

Knypplingens status i Europa har uppenbarligen skiftat och den har under vissa tidsperioder varit hög, för att inte säga mycket hög. Malmberg nämner i svepande ordalag att detta hänger ihop med modets svängningar. Samtidigt beskriver hon hur spetsarna

användes i folkliga dräkter, speciellt på Rågö och Runö. Hur relationen mellan dessa båda sfärer såg ut går inte att utröna av resonemangen. Inte heller vilken status spetsarna hade i de skilda brukssammanhangen.

Teoretiskt håller Malmberg fast vid frågor om ålder (äldst är bäst), frågor om utveckling (vad kom först?) och frågor om spridningen av knypplingstekniken. Begreppet "tradition" återkommer i betydelsen något statiskt i motsats till något föränderligt. Det var länge sedan dessa teoretiska utgångspunkter var viktiga inom etnologin, samtidigt som en medveten och reflekterande forskare måste förhålla sig till dem, då de vetenskapliga texter inom det textila fältet som finns att tillgå är formulerade inom dessa paradig. Att Malmberg så okritiskt använder evolutionistiska och diffusionistiska utgångspunkter pekar på flera problem. Det ena handlar om vad som är textil forskning och vad den kan ge idag. Det andra handlar om hushållsvetenskapens/ textilvetenskapens identitet som vetenskaplig disciplin. Vad jag förstår är Kristina Malmsbergs avhandling den första som läggs fram inom textilvetenskapen i Göteborg. Som sådan har den ett stort symbolvärde genom att den anger nivån på kommande avhandlingar. Man kan fråga sig vad textilvetenskap egentligen är och var den står teoretiskt och metodiskt jämfört med andra, närliggande ämnen. Tyvärr har man satt ribban lågt genom att släppa igenom den första svenska avhandlingen om knyppling i detta skick. Dessvärre drabbar det andra forskare med textil inriktning.

Anneli Palmköld, Halmstad

Nina Wormbs: *Vem älskade Tele-X? Konflikter om satelliter i Norden 1974–1989*. Gidlunds förlag, Hedemora. 2003. 256 s., ill. English summary. ISBN 91-7844-640-6.

Vem älskade Tele-X? är teknikhistorikerns Nina Wormbs avhandling. I boken får läsaren följa de konflikter,

debatter och visioner som omgav två nordiska satellitprojekt under 1970- och 1980-talen – Nordsat och Tele-X. Genom att fokusera på konflikterna visar Wormbs bl.a. på hur ny teknologi i olika sammanhang och historiska kontexter tillskrivs olika egenskaper som så småningom framstår som naturgivna. Vid sidan av den empiriska målsättningen att skildra processer kring satellitprojekten finns en vetenskapsteoretisk ambition.

Även om man som läsare inte har ett hjärta som bultar för teknikhistoria kan avhandlingen läsas med stor behållning eftersom Wormbs levererar ett viktigt vetenskapsteoretiskt bidrag. Genom att fokusera på konflikterna kring satelliterna löser Wormbs även framgångsrikt upp dikotomier såsom kultur-teknik och teknik-politik, dikotomierna faller nämligen i bitar i de utspel som omger satellitprojekten. I den dubbla ambitionen att studera processerna bakom satellitprojekten och att leverera ett vetenskapsteoretiskt bidrag hämtar författaren inspiration från sociologerna John Law, Manuel Castells och Bruno Latour. Avhandlingen bygger med andra ord på den metod som går under det något missvisande namnet *Actor Network-Theory*.

Titeln på avhandlingen är välfunnen och viktig. Även om Wormbs visar hur satellitprojekten omgavs av konflikter och strategier så glöms inte känslaspekterna bort. *Vem älskade Tele-X?* är en viktig och allvarligt menad fråga. Artefakter, i likhet med människor, behöver vård och omsorg för att bli till och överleva, menar författaren. Konflikter uppstår när kärlek inte besvaras eller då kärlek förblindar. Även en avhandling behöver vård och omsorg för att bli till. Efter att ha läst Nina Wormbs avhandling kan jag bestämt hävda att hennes vurm för teknikhistoria åtminstone inte har förblindat henne. Avhandlingen är väldisponerad, vilket gör det möjligt för läsaren att navigera sig igenom det hav av teknik och personnamn som avhandlingen innehåller.

Fredrik Nilsson, Lund